

Værket har naturligvis især betydning for polske historikere, men Radziwiłł interesserede sig i høj grad for tidens europæiske begivenheder, og de udførlige person- og stedregistre gør det nemt at orientere sig. Der er også en del om Danmark, bl. a. om Tage Thotts legation ved Władysław IV.s bryllup med Cecilia Renata, Nickel Kocks flådeekspedition til Gdańsk 1637, Torstenssonkrigen og Valdemar Christians moskovitiske giftermålsplaner. Om Christian IV.s vidtsprede ry vidner den kuriøse oplysning (11. december 1643), at han havde næsten 70 børn!

Det kan tilføjes, at ekserpter fra Memoriale om disse forhold blev publiceret her i tidsskriftet af Xaver Liske for henvend hundrede år siden (4. rk., 6. bd., s. 115-124). Da de stammer fra en ikke altfor god afskrift og indeholder fejl og misforståelser, bør man nu benytte den ny udgave.

Jørgen Steen Jensen

Arnou Gill: Die polnische Revolution 1846. Zwischen nationalem Befreiungskampf des Landadels und antifeudaler Bauernerhebung. R. Oldenbourg Verlag, München-Wien, 1974. 352 s. + kort; DM. 33.

Gills bog beskæftiger sig med det tragiske højdepunkt i Polens historie i 1800-tallet: Forvandlingen af drømmen om generhvervelse af landets nationale frihed og uafhængighed til skuffelse og nederlag, i sidste ende til ubeskrivelig menneskelig og national tragedie. Revolutionen 1846 blev forberedt af lederne af den store polske emigration (i Frankrig og England) og et antal demokratiske ledere i Polen (e.m.m. tillægger forf. fejlagtigt godsejeraristokratiet en væsentlig rolle) med klasselighed, social retfærd, afskaffelse af livegenskabet og national frihed som mål; men den blev tilintetgjort af Galiciens bønder, som de østrigske magthavere udnyttede. Bønderne myrdede omkring tusind revolutionære og godsejere og brændte og plyndrede mere end 400 herregårde. Under disse omstændigheder kunne den revolution, der var planlagt også i republikken Kraków, ikke lykkes; den blev knust, og republikken inkorporeret i Galicien.

Trods en stor polsk forskningsindsats – navnlig før og efter den sidste krig – består der meget væsentlige tolkningsuoverensstemmelser m.h.t. bøndernes virksomhed, revolutionens indre dynamik, de østrigske autoriteters holdning osv. Gills tolkning ligger nært op ad S. Kieniewicz' (*Ruch chłopski 1846 roku w Galicji*). Begge forfattere betoner, at bønderne, som mistroede landadelen, rejste sig spontant mod den feudale undertrykkelse; de vendte sig mod de revolutionære, der havde regnet med deres støtte, på grund af de demokratiske konspiratorers fejltagelser og lod sig udnytte mod oprørerne og de østrigske magthavere, der stillede dem frihed og jord i udsigt. I dag synes flertallet af polske historikere dog at acceptere denne tolkning.

Forf., der har kunnet støtte sig til en omfattende polsk og anden litteratur, beskriver detaljeret den komplicerede situation før og under revolutionen, og han analyserer de revolutionære og demokratiske bevægelser i Polen og den store emigration siden den første revolte 1830-31. Han anskuer Galicien ikke blot som en del af Polen, men også som led af det habsburgske monarki. Hans kritik af den polske historiografi forekommer rimelig og overbevisende; præsentationen af materialet og bogens tese er klare, men visse problemer behandles for skematisk, navnlig udviklingen af det konservative partis, *Hotel Lamberts* ideologi; forf. synes også at undervurdere de ideologiske impulser, den demokratiske, polske bevægelse modtog fra vesteuropæiske strømninger. Beklageligvis har forf. ikke benyttet aktmaterialet i *Haus-, Hof- und Staatsarchiv* i Wien og Metternichs privatarkiv i Prag, hvilket stadig efterlader lakuner i vor viden om Metternichs

rolle i 1846 og hans stilling til revolutionen. Selv om Gills materiale altså ikke er nyt, kan hans bog tjene som en god og nyttig sammenfatning af den polske revolution 1846 og af de komplicerede problemer i Polens historie i 1800-tallet.

Emanuel Halicz

David L. Ransel: The Politics of Catherinian Russia. The Panin Party. Yale University Press, New Haven & London, 1975. 327 s. \$ 20.00.

David L. Ransel (associate professor ved Illinois universitet) bygger sin interessante undersøgelse på arkivstudier i Moskva, Leningrad, Stockholm og København. Bogen hviler på private og statslige akter vedrørende russisk politik ved midten af 1700-tallet og i Katharina II.s tidligste regeringsperiode, men forfatteren samler sin opmærksomhed om Panin-partiet og dets leder, Nikita Panin (1718–83) fra dennes diplomatiske karriere i Danmark og Sverige til hans indsats som ledende minister i de første tyve år af Katharinas regering og som formynder for tronarvingen, Paul. Han vender sig mod den ældre russiske og sovjetiske historieforskningens tilbøjelighed til at fremstille Panin som en statsmand, der i det hele delte det gamle *boiar*-aristokratis horisont, og som efter sit lange ophold i Sverige, hvor han havde udviklet tilbøjeligheder for konstitutionelt monarki, vendte tilbage til Rusland som leder af et parti, hvis hovedformål blot var at begrænse czarens magt til gunst for et snævert oligarki af prominente familier.

Ifølge Ransel fik det vesteuropæiske uddannelsessystem, Peter den store havde indført, en selvforstærkende effekt, der medførte, at ledende medlemmer af den russiske elite (bl. a. Panin) ikke længere fandt det traditionelle system forsvarligt og følte de gamle normer snærende for de overlegne nye. Statsmandens handlingsmuligheder – og selv reformatorens reformmuligheder – lod sig blot kun gennemføre ved opretholdelse og udnyttelse af det traditionelle, hierarkiske patronatsystem. Konflikten mellem Panins reformgruppe, den gældende samfundsorden og nødvendigheden af at overholde de traditionelle, politiske handlingsmønstre var reel nok; ministrene måtte manøvrere som de bedst kunde, men de kunde blot ikke unddrage sig det paradoks at skulle indhente monarkens – eller reelt despotens – samtykke for at kunne bane vejen for et oplyst regime.

De interne problemer, den vesteuropæiske oplysnings indflydelse og statskuppet 1762 præsenteres på overbevisende måde, hvorimod forf.s andet hovedanliggende – den diplomatiske front og Panins virksomhed her – behandles altfor alment. Der gives ingen tolkning af Panins opfattelse af Nordens harmoni eller af hans holdning til Polens første deling. Der foreligger ingen efterretninger om Panins rolle i forhandlingerne forud for indgåelsen af neutralitetsaftalerne mellem Rusland og de skandinaviske lande 1780. For en dansk læser har kapitlerne 1 og 9 dog betydelig interesse ved at fremlægge materiale om danske (specielt københavnske) forhold og til belysning af Ruslands holdning til Danmark fra 1760'erne til 1780'erne.

Emanuel Halicz

G. Benecke: Society and Politics in Germany 1500–1750. Routledge & Kegan Paul, London, 1974. xi + 436 s. £ 6.95.

Ifølge forlagsreklamen leverer denne bog »a radical new interpretation of the Holy Roman Empire from the late fifteenth to the early nineteenth century«; hvis læseren forventer en grundlæggende og almen omfortolkning, er etiketten vildledende. Forfatte-